

AUÑIÓS

Nº 21

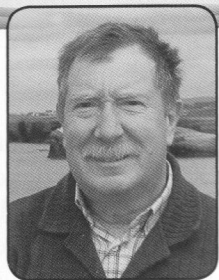
MAIO 2016

ASOCIACION CULTURAL

Pineiróns

ALGUNHAS CONSIDERACIÓNS EN TORNO Á RUTA DO MAR DA AROUSA NO CAMIÑO DE SANTIAGO

Por: Xulio X. Pardellas

A importancia do Xacobeo como marca de promoción turística e na consolidación de Santiago de Compostela como destino internacional é indiscutible. Aínda que inicialmente o “Camiño a Santiago” foi un itinerario basicamente relixioso-espiritual, hoxe está configurado xa como unha forma de turismo cultural que foi evolucionando e mesturando os seus contidos cara a unha acepción moito máis extensa, aportando novas dimensións que poden ir desde o sentimento relixioso ata o estritamente turístico, pasando por conceptos culturais de diversa motivación e constituíndo hoxe un claro factor de desenvolvemento local naqueles espazos rurais por onde discorre o Camiño.

Nese contexto diverso, a ruta marítimo-fluvial pola ría da Arousa e o río Ulla conmemora a chegada a Galicia polo mar, do corpo do apóstolo Santiago o Maior, despois do seu martirio en Xerusalén, no ano 44. Vellas tradicións cristiás, afortaladas por textos medievais, aseguran que despois do martirio algúns dos seus discípulos recolleron o corpo de Santiago decapitado e o trasladaron á costa palestina. No porto de Xaffa un barco mercante –a “barca de pedra”–, levouno ao través de todo o Mediterráneo e seguindo a costa atlántica ata o fin de occidente (o fin da terra coñecida), onde el xa predicara outrora o evanxeo (Xunta, 2010).

Esa lenda sitúa a “barca de pedra” en Iria Flavia, e quizais puidese ser unha das naves que transportaban minerais entre Galicia e outros lugares do imperio romano. O texto fundamental que narra a *Traslatio* do corpo do apóstolo desde Xaffa ate Iria e de aquí ao seu lugar final de soterramento, en Compostela, é o *Liber Sancti Jacobi*, *Códice Calixtino*, libro III, cap 1, escrito na primeira metade do s. XII.

Ata aquí a argumentación histórico-relixiosa que xustifica a existencia deste itinerario dentro dos diversos que integran o concepto xenérico do Camiño de Santiago. Calquera persoa interesada, pero allea á realidade actual do Camiño (un xaponés, por exemplo, motivado polos valores espirituais da peregrinación), podería pensar despois da lectura do *Liber Sancti Jacobi*, que a ruta do mar da Arousa é a máis importante para os peregrinos, posto que rememora os lugares polos que foi trasladado o corpo do apóstolo desde o seu desembarco en Galicia ata

Compostela, pero nada máis lonxe do que acontece nas peregrinacións, especialmente nos anos Xacobeos.

As cifras publicadas nos informes estatísticos do arcebispado de Santiago son ben expresivas: no Ano Santo 2010, acudiron á Oficina do Peregrino un total de 272.135 peregrinos e preguntados polo itinerario que seguisen cada un deles, un 69,5% viñeran polo francés, un 12,5% polo portugués, un 9,4% polos denominados do norte e primitivo, un 5,2% pola Vía da Prata, outro 2,4%

polo inglés e apenas un 1% responderon que viñeran polo itinerario do mar da Arousa. Pero máis recentemente, nos datos do 2013, esa mesma pregunta tivo como respostas, un 70,3% o francés, un 13,7% o portugués, un 9,4% o primitivo, un 4,2% a Vía da Prata, outro 2,2% o inglés e só un 0,2% o mar da Arousa (Arcebispado de Santiago, 2014).

Á vista deses datos, semella evidente que a ruta marcada desde a illa de Sálvora a Padrón, para seguir cara o norte, non é apenas relevante para os peregrinos a Santiago, aínda a pesar de constituír en rigor o tramo de maior singularidade por ter un itinerario marítimo e aparecer definido nos textos relixiosos coma o camiño final

seguido polo apóstolo ate o seu destino final, como xa foi comentado.

Pero acudindo á documentación histórica científica podemos descubrir algunhas das claves desa marxinación.

As peregrinacións a Santiago de Compostela iníciase a partir do descubrimento da tumba do apóstolo Santiago (considerado historia ou lenda, en función das crenzas de quen lea os textos antes citados). Con respecto a Santiago, non hai unha coincidencia estrita entre os historiadores, pero probablemente, podemos situar a invención do sepulcro de Santiago no primeiro terzo do s. IX e a partires dese momento tamén o comezo das peregrinacións (VVAA, 2004). A situación en Europa estaba definida pola estrutura do Sacro Imperio Romano Xermánico, herdanza de Carlomagno, coroado emperador polo papa León III no ano 800, pero falecido no 814, que fusionou así a cruz e a espada. Na xeografía máis veciña, na península ibérica, case todo o territorio estaba ocupado polos árabes de Al-Andalus, a excepción do norte. Alí atopamos a rexión da antiga Gallaecia romana e tamén o reino de Asturias, onde os musulmáns decidiran non aventurarse moito polas

Torre de San Sadurniño.
Cambados

dificultades de pelexar nas súas montañas, e así mesmo xa eran cristiáns os condados de Aragón e Navarra, e no Pirineo oriental a denominada Marca Hispánica do Imperio Carolinxio, que chegaba ata o río Ebro (Vázquez et al, 1998).

No recuncho máis occidental desa área xeográfica e cristián do norte terá lugar un feito, que hoxe consideraríamos sorprendente, pero que, naquela altura, non era excesivamente raro: un eremita, chamado Paio, que se mortificaba no lugar onde hoxe está Compostela, escoita cánticos anxelicais e mira fogueiras polas noites na mesta fraga que se estendía por aquelas terras nese momento. Informado Teodomiro, bispo de Iria Flavia, achegouse alí e logo dalgún ascético xaxún compartido co eremita, atoparon un sepulcro sobre o que decidiron que, sen dúbida, había ser do apóstolo Santiago. Comunicaron de seguido este descubrimento a Alfonso II o Casto, rei en Oviedo, quen ordenou construír alí unha igrexa (da que xa non quedan restos), para honrar os restos do mausoleo.

Alfonso II estaba intentando abrirse un oco en Europa e o descubrimento dos restos do Apóstolo foi aproveitado polo clero francés, que interesado en apoiar e estender a fe católica cara o sur da península, non tivo problemas en vincular ao sepulcro con Carlomagno e como non, darlle o aval de milagre e levar o coñecemento do suceso a terras europeas. A continuación, Alfonso III completa co seu reinado os últimos anos do século IX e a primeira década do X, ocupando o val do Douro, e xa sentíndose seguro e autodenominándose emperador, sitúa a capital en León e fomenta sen complexos a peregrinación a Santiago desde toda Europa.

Xa nun primeiro momento, a nacente Compostela empezou a atraer veciños das terras próximas, situación que se prolongaría ata o inicio do esplendor no s. XI. A partir de aí, o Camiño vai ser moito máis cá unha ruta relixiosa, gañando aos poucos o papel de punto de encontro para negociacións e pactos entre Europa e a cristiandade peninsular, pero tamén como vía de entrada de ideas políticas e, aínda máis, de intereses políticos europeos, que tentarán (e conseguirán) a instalación de súbditos dos reinos de Borgoña na península, e igualmente converténdose en vía comercial, na que se van instalando artesáns, mercadores, bufóns, burgueses..., na que se practica un intenso mercado, no que conflúen non só produtos cristiáns europeos, senón mesmamente dos propios musulmáns, e desde logo, irá configurándose unha das máis importantes vías de intercambio cultural no mundo daquela coñecido. (Calo Lourido, 2005).

Desde finais do s. XIII, co avance da reconquista cara o Guadalquivir, o norte da península ve como se desprazan os intereses económicos para o sur. Medina do Campo e outras novas cidades comerciais afastaranse do Camiño. Todo se despraza ao sur, o Camiño decae e as

peregrinacións esmorecen ata case desaparecer na segunda metade do S. XIX. Xa no s. XX, o nacionalcatolicismo imposto por Franco logo do seu triunfo na guerra civil, tentou recuperar os anos santos con desigual éxito, pero sería a habilidade das xestións de Manuel Fraga, nos seus anos de ministro de turismo, quen facilitou que en 1987, o Consello de Europa declarase o Camiño como “I Itinerario Cultural Europeo”, máis logo, en 1993, a UNESCO concedeulle o título de Patrimonio da Humanidade, e para rematar, en 2004, recibiu o premio Príncipe de Asturias da Concordia.

Esta necesariamente breve referencia histórica é relevante porque mostra os diversos pasos da evolución do Camiño, unido cultural e politicamente a Europa e sen unha ollada ás orixes do itinerario marítimo. Así, pode comprobarse que en toda a publicidade e carteis dos Xubileos desde 1993, ano en que se creou o Pelengrín, como mascota mundialmente coñecida do Xacobeo, a referencia principal e case única é o itinerario francés, con algunha achega crecente do portugués.

As consecuencias actuais desa evolución e daquelas decisións aparecen na marxinación da Arousa, relegada a un terceiro ou cuarto plano (antes está o denominado camiño primitivo desde Oviedo, ou o itinerario da Ruta da Prata, ou o inglés desde Coruña), privando ás vilas desa ría dun valor etnográfico ao que terían máis dereito se cabe, cá eses outros citados, oficialmente favorecidos pola promoción da Xunta.

A visión hoxe das desfeitas urbanísticas no litoral da Arousa, provocadas polos requirimentos do turismo de sol e praia, puideron ser evitadas ou polo menos reducidas, se no seu momento se aplicase algunha figura de protección do litoral fundamentada no valor etnográfico do itinerario marítimo do Camiño. Non sei eu se aínda estaremos a tempo de reclamar esa protección.

A conclusión final que deixamos aquí apunta á administración galega como responsable última desa marxinación e demostra que para os políticos da dereita, cando toman decisións económicas, as cuestións históricas e culturais, así coma o patrimonio etnográfico dos pobos, poden ser deixados de lado.

Referencias bibliográficas

- Bispado de Santiago (2011 e 2014) *Informes estadísticos de peregrinos 2010 e 2013*. Santiago
- Calo Lourido, F (2005) “Os camiños de Santiago na península do s. XI ao XXI” in Pardellas, X. (dir) *Turismo relixioso: o Camiño de Santiago*. Serv. Pub. UVigo
- Vázquez de Parga et al (1998) *Las peregrinaciones a Santiago de Compostela*. CSIC. Ed Facsímil. Gobierno de Navarra
- VVAA (2004) “A invención de Santiago”. *Grial. Revista Galega de Cultura*. Nº 161, T. XLII
- Xunta de Galicia (2010) *Ruta do Mar de Arousa*. Ed. Xacobeo. Santiago.